

Siri Hustvedt

Mares, pares i més

Apunts sobre la meva família
real i literària

Siri Hustvedt

Mares, pares i més

Apunts sobre la meua família real
i literària

Traducció d'Imma Estany

Edicions 62

Barcelona

Títol original: *Mothers, fathers, and others*
© Siri Hustvedt, 2021

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre té la qualificació de paper ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible.

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra requereix l'autorització escrita de l'editor; la llei preveu sancions per als infractors.

Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment de l'obra, podeu sol·licitar permís al Centro Español de Derechos Reprográficos, a través del portal www.conlicencia.com o bé trucant als telèfons 91 702 19 70 / 93 272 04 47. Tots els drets reservats.

Primera edició: abril del 2022

© de la traducció: Imma Estany Morros, 2022

© Editorial Planeta, s. a., 2022
Seix Barral, un segell editorial d'Editorial Planeta, s. a.

© d'aquesta edició: Edicions 62, s. a.
Diagonal, 662-664. 08034 Barcelona
info@grup62.com
www.edicions62.cat

Amb el suport del Departament de Cultura

 Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Fotocomposició: Moelmo, s.c.p.

DIPÒSIT LEGAL: B. 4.868-2022
ISBN: 978-84-297-8020-8

LA TILLIE

La meva àvia paterna era geniüda, grassa i formidable. Reia com una lloca, es capficava per motius que només sabia ella, bramava les seves opinions a estones alarmants, i parlava en un dialecte noruec per a mi impenetrable. Malgrat que va néixer als Estats Units, mai no va pronunciar bé el so anglès «th», així que feia directament una «t», i parlava de «*tings*» i «*tunderstorms*» i de «*Tanks-giving*». Quan jo era petita, la Tillie tenia una cabellera blanca i espessa que li arribava gairebé fins a la cintura, quan se la deixava anar. Abans que jo la conegués, tenia els cabells d'un to castany rogenc. Amb els anys se li van aclarir, però recordo com m'impresionava, quan veia aquella cabellera deixada anar. Això passava només a la nit, quan s'havia desfet el monyo davant del mirall borrós de l'habitació minúscula, humida i amb fortor de florit de la casa de pagès on vivia amb l'avi, el qual tenia la seva pròpia habitació, encara més petita, sota la teulada, al capdamunt d'una escala de fusta estreta, en una planta on rarament ens deixaven pujar. Una vegada s'havia desfet el monyo i s'havia posat la camisa de dormir, l'àvia es treia la dentadura postissa i la ficava dins d'un got que tenia a la tauleta, una acció que a la meva germana Liv i a mi ens fascinava, perquè nosaltres no teníem cap part del cos que ens poguéssim treure a la nit i tornar a posar-nos-la l'endemà al matí.

Ara bé, la dentadura tan sols era una peça d'un ésser absolutament meravellós, per bé que, segons com, intimidant. L'àvia pelava les patates amb un ganivet de cuina d'una manera que a mi em semblava com si fos a la velocitat de la llum, entrava troncs de la pila de llenya del costat de la casa i obria la feixuga porta del re-

bost de les patates amb una estirada forta com la que hauria pogut fer qualsevol home. Aleshores ens deixava baixar en aquell espai fred i humit on tenien guardades les conserves en pots de vidre arrengherats en unes lleixes adossades a les parets de terra. Aquell soterrani feia pudor de tomba, un pensament que potser em va venir al cap llavors, o potser no, però durant l'excursió sempre planava una intuïció d'amenaça —jo m'imaginava que em deixaven allà baix a les fosques, amb els pots, les serps i els fantasmes.

La Tillie era l'única persona adulta que coneixíem a qui agradava explicar acudits sobre caques. Es cargolava de riure amb els nostres còmics *Plop!*, com si fos una nena petita, i quan estava de bon humor ens explicava històries dels temps llunyans de la seva infantesa, de com havia après a fer tombarelles en l'aire, a fer la roda i a caminar sobre un cable, i de quan ella i els seus germans posaven veles als trineus i el vent els empenyia i els feia anar rabents d'un costat a l'altre de l'estany glaçat que hi havia a prop de la granja on vivia de petita. Abans d'anar «de visita» —una paraula que indicava que estàvem a punt de pujar al vell Ford i passar a «veure» uns quants veïns—, l'àvia es posava un barret de palla decorat amb flors que tenia en un penjador de la porta principal, agafava la bossa negra amb la tanca daurada on guardava un monederet, i sortíem.

La Tillie va morir als noranta-vuit anys. Durant un quant temps va ser un fantasma en la meua vida, però últimament em torna a venir en forma d'una imatge mental. Veig la Matilda Underdahl Hustvedt venint cap a mi amb dues galledes d'aigua molt pesades. Darrere seu hi ha la bomba de mà rovellada que encara es conserva a la finca, i darrere de la bomba veig les pedres que havien estat els fonaments del vell estable. El van enderrocar molt abans que jo nasqués. És a l'estiu. Veig el vestit de cotó d'estar per casa de l'àvia botonat fins a dalt. Li distingeixo els pits caiguts, el cos ample i les cames gruixudes. Veig com la carn flàccida de la part de darrere dels braços li balla mentre camina amb els braços ben estirats pel pes de les galledes metàl·liques esmaltades que du, i adverteixo aquells ulls enfonsats i intensos, amb el contorn enrogit, darrere de les ulleres. Sento l'escalfor del sol i el vent ardent que

bufa per damunt les planures ondulades de la Minnesota rural. Contemplo un cel immens i l'ampli horitzó desert interromput per uns quants arbres aquí i allà. La imatge que guardo a la memòria està acompanyada d'una barreja de satisfacció i dolor.

La Tillie, com li deien els amics, va néixer l'any 1887 de pare immigrant, Søren Hansen Underdahl, i de la segona muller d'en Søren, l'Øystina Monsdattar Stondal, que també devia ser immigrant, però el pare no ho comenta en la història familiar que va escriure per a nosaltres, així que no ho puc assegurar. En qualsevol cas, el pare de l'Øystina era ric, i va deixar una granja a cada una de les tres filles que tenia. La Tillie de petita vivia a la finca de la seva mare, al comtat d'Ottertail, Minnesota, a prop de la població de Dalton. Als vuit anys se li va morir la mare. Hi ha una història que l'àvia ens va explicar, i la germana del meu pare, la *tante* (la tia) Erna, també ens va explicar, i la mare també, sobre la Tillie, de com als vuit anys es va guanyar la consideració de llegenda familiar. Després de la mort de l'Øystina, el clergue del poble va anar a veure la família i a fer el que fos que solien fer els pastors luterans amb els cossos dels difunts. Aquell home, una mica abans d'anar-se'n de la casa, tot salmodiant devotament davant de tots els presents, va dir que la mort prematura d'aquella dona havia estat «la voluntat de Déu». I llavors l'àvia, molt abans de ser-ho, va picar fort amb un peu a terra, enrabiada, i va cridar: «Que no! No ho és!», i es va alegrar d'haver-ho fet, i nosaltres també.

La Tillie no va anar a visitar mai «el vell país». No va veure mai la primera llar del seu pare, Undredal, de Sogn, amb l'esglesiola bastida a prop de l'escarpat cingle de la muntanya que s'alça directament des del fiord. No va expressar mai cap desig de veure-ho, que jo la sentís. Poques vegades es mostrava sentimental. El seu marit, el meu avi Lars Hustvedt, va viatjar a Noruega per primera vegada quan tenia setanta anys. Havia heretat uns diners d'un parent, i amb allò va comprar un bitllet d'avió. Va anar a Voss, on havia nascut el seu pare, i allà el van abraçar càlidament uns parents a qui no havia vist mai. Segons la llegenda familiar, l'avi coneixia de memòria «cada una de les pedres» de la granja familiar,

Hustveit. El pare de l'avi es devia enyorar de casa seva, i aquella nostàlgia i les històries que acompanyaven aquell sentiment devien fer que el seu fill sentís enyorança d'una llar que en realitat no era la seva, sinó que tan sols es tractava d'una idea de la llar. Tots adquirim sentiments dels altres, sobretot d'aquells que ens estimem, i imaginem que allò que no hem vist ni hem tocat mai també ens pertany a través d'un vincle imaginari.

El pare en va fer tota una vida, d'aquest vincle imaginari. Després de combatre a Nova Guinea i les Filipines durant la Segona Guerra Mundial i d'una temporada a l'exèrcit d'ocupació al Japó, va tornar a casa i va anar a la universitat gràcies a l'anomenada llei G.I. Bill, i al cap d'un temps es va doctorar a la Universitat de Wisconsin, Madison, en Estudis Escandinaus. Va ensenyar llengua i literatura noruegues al St. Olaf College de Northfield, Minnesota, i va ocupar el càrrec de secretari de l'Associació Històrica Americana Noruega, on va organitzar i anotar un enorme arxiu de documentació sobre els immigrants, un càrrec pel qual no el van retribuir mai.

El text que va deixar per a nosaltres titulat *La família Hustvedt* conté escassa informació sobre la família de la seva mare, excepte el que he explicat sobre l'herència de l'Øystina. La identitat conscient del pare estava formada per la línia paterna, i ell va revelar tot el que va poder sobre els homes de Voss que l'havien precedit: l'avi, el besavi i el rebesavi. No crec que se li acudís d'investigar a fons el llinatge matern. És possible que la Tillie no guardés cap document ni cap carta dels seus pares. Sabia llegir i escriure, però va deixar d'anar a l'escola a partir de segon de primària. Les cartes que escrivia al seu fill quan feia el soldat tenen fluïdesa, però hi ha faltes gramaticals.

Fins que no he arribat a l'edat adulta no he sabut meditar sobre el problema de l'omissió, sobre el que falta, i no sobre el que hi ha, i no he començat a fer-me càrrec que allò que no es diu pot ser tan eloqüent com el que es diu.

Per dir el mínim que es pot dir, l'àvia feia empipar el pare. Recordo que ell s'enutjava quan ella es pronunciava des de la igno-

rància sobre l'estat del món, o es quedava mirant la taula callada, posant mala cara. Ell no posava mala cara gairebé mai, però el seu rostre era un mapa de la infelicitat, i jo sentia els conflictes entre mare i fill com si fossin rascades fondes que em fessin a l'entorn immediat del pit, i que de vegades eren insuportables. Llavors demanava disculpes i fugia de la mala maror familiar, en gran manera inexpressada, i sortia al jardí, on podia estudiar com el raïm Concord encara verd s'anava tornant blau a la pèrgola, o em llançava a la gespa i em concentrava a mossegar les puntes blanques i dolces de l'herba. Aleshores jo ja era conscient que darrere de l'enuig del pare hi devia haver històries que jo copsava però que no sentiria explicar mai.

L'avi tenia més bon cor que no l'àvia. Durant la Depressió, el banc es va quedar quaranta dels seixanta acres de terra de la granja, cosa que explica que es quedessin en la misèria. Devien tirar endavant gràcies a les prestacions socials. La veritat és que no ho sé. El pare tenia un sou minso, i durant anys vam viure de mes en mes, de manera que, si és que els ajudava una mica, aquell ajut no podia ser gran cosa. Molt abans que jo el conegués, l'avi ja havia deixat de guanyar-se la vida fent de pagès.

No tinc cap record dels avis conversant, ni tocant-se l'un a l'altre. En tenim fotografies, però estan asseguts de costat.

L'avi era un home adust i introvertit que llegia el diari amb deteniment, seguia la política amb atenció, s'estava assegut llargues estones en una cadira de l'atapeïda sala d'estar, i mastegava tabac i escopia en una llauna de cafè Folgers que tenia als peus. Ens dedicava un somriure benèvol quan li ensenyàvem els dibuixos que fèiem, i ens donava un caramel de ratlles que treia d'un pot que tenia a la cuina. Quan en Lars va morir, el pare em va dir que «més de la meitat» de l'amor que sentia per «la casa» —així en deia, de la granja— s'havia esvaït. Jo tenia divuit anys, i aquella declaració crítica em va fer rumiar; la vaig interpretar en el sentit que s'havia estimat més el seu pare del que s'estimava la seva mare.

Quan la Tillie s'estava morint, la mare va passar estones sola amb ella. La Tillie li agafava la mà i li deia somicant: «Hauria d'ha-

ver estat més bona amb en Lars. Hauria d'haver estat més bona amb en Lars».

Una vegada morta la seva mare, el pare va fer un discurs al funeral en què la va qualificar de «l'última pionera». Feia uns discursos excel·lents. Escribia bé, i amb enginy. Però aquell panegíric tenia un caient objectiu, com si hi evoqués la infantesa des d'una gran distància, i com si hi faltés el vincle amb la dona que el va portar al món, que el va alletar i en va tenir cura. Què se n'havia fet? Es va esvaïr amb l'amargor del matrimoni dels pares? Hi ha algun altre element, també, molt més obscur i de mal concretar? ¿El deute que tenia amb ella va desaparèixer en la terra oblidada de la mare i les mares, el regne callat del ventre on comencen tots els éssers humans, i d'on neixen tots els éssers humans, un territori que la cultura occidental ha reprimat, suprimit o evitat meticulosament fins a un punt que he arribat a considerar impressionant? L'omissió de la banda de la família de la Tillie va ser una cosa «natural» per al pare perquè en el món de la meva infantesa no apreníem a dir l'hora per les mares, sinó només pels pares. El cognom del pare és el que marca una generació i després la següent. Ara em fa l'efecte que *La família Hustvedt* en part va servir per rehabilitar els patriarques a qui la història havia esclafat, una història que incloïa allò que el pare havia presenciats de petit: les pèrdues humiliants del seu propi pare, que el fill, a través d'una forta identificació, va interioritzar com a seves.

L'àvia també va patir pèrdues. Va heretar diners del seu pare i els va posar al banc per tenir uns estalvis. No sé quina quantitat era, però eren diners seus. Anys després, quan el germà de l'avi, en David, va perdre totes dues cames en un accident laboral a la costa Oest, ella va renunciar a aquells diners per pagar-li unes pròtesis de cames. Van enviar els diners, però el germà va desaparèixer. Molts anys més tard, en David Hustvedt va morir a Minneapolis, on venia llapis al carrer. Per poder voltar, s'espavilava ficant-se unes sabates als genolls. La gent el coneixia com en «Dave dels Llapis». Vaig aprofitar aquests fets en una novel·la, *Elegia per un americà*.

Els meus pares són morts. Quan escric això, la mare només fa tres mesos que es va morir. Se'n va anar el 12 d'octubre del 2019, als noranta-sis anys. El pare es va morir el 2 de febrer del 2004. Jo faré seixanta-cinc anys el 19 de febrer del 2020, el mateix dia que la mare n'hauria fet noranta-set, si hagués estat viva. Ni l'un ni l'altre no van morir joves, i encara que jo em mori aviat, avui o demà, tampoc no em moriré jove.

Els pares es van conèixer a la Universitat d'Oslo l'any 1950 o el 1951. La mare hi estudiava, i el pare tenia una beca Fulbright. Ella va néixer a Mandal i se'n van anar a viure a Askim, un poble a tocar d'Oslo, quan tenia deu anys. Jo, ximple de mi, vaig trigar força a caure que tant el pare com la mare van passar la flor de la joventut al temps de la guerra o durant l'ocupació. El pare tenia dinou anys quan va rebre la notificació que havia d'anar al front. La mare en tenia disset quan els nazis van envair Noruega el 9 d'abril del 1940.

Al cap de pocs anys de conèixer el net d'uns immigrants noruecs, la mare també es va convertir en una immigrant noruega, i tot d'un plegat ja era casada i vivia a Minnesota.

Ella no sabia que els pares de l'atractiu americà que havia conegut al Club Americà d'Oslo vivien en una casa de camp sense aigua corrent, que no havien tingut electricitat fins que el pare els hi va instal·lar després de la guerra, i que cap dels dos no havia acabat la primària, i no cal dir que no havien fet el batxillerat. No sabia que l'únic que tenien per escalfar-se en els hiverns gèlids de Minnesota eren dues estufes de llenya. El pare va ocultar tot això a la mare. Va deixar que ho descobrís per si mateixa. Les raons d'aquest secretisme estan enterrades amb ell.

De petites, a les meves germanes i a mi no ens semblava que els avis fossin pobres. No és que no sabéssim el que significava aquella paraula, sinó que no crèiem que es pogués aplicar als membres de la nostra família. El mot *pobre* ens feia pensar en contes de fades, en l'home i la dona amb tres filles o tres fills que vivien en una caseta al bosc, o bé en unes barriades urbanes distants, que nosaltres només vèiem en uns esplèndids tons grisos a la televisió. Es

veu que als avis la cosa els anava força bé quan el pare, el gran de quatre germans, i la seva germana, l'Erna, la segona, encara eren petits, però quan va esclatar la Depressió el delicat equilibri de la família va patir un fort sotrac i es va trencar. Les persones hi van continuar vivint, però la casa de pagès que jo recordo semblava com si s'hagués aturat en el temps, pels volts del 1937. El mot *paràlisi* definia aquella casa.

Nosaltres, les quatre germanes i els cosins, podíem voltar per tot arreu, quan hi anàvem a l'estiu. Era el nostre País de les Meravelles. Ens enfilàvem al seient del tractor que hi havia entre l'herba alta, a prop del camp de pomeres i pereres. Ens assèiem tots contents sobre la carcassa d'un cotxe vell que estava abandonat a la finca. Ens encantaven els bidons per recollir l'aigua de la pluja, arreglerats a tocar de la casa, i les misterioses piles de trastos desats al petit garatge blanc, amb una nevera en desús i tot, que només de veure-la em feia feredat, perquè havia sentit una història sobre un nen que es tancava a dins d'una i es moria. M'agradava molt la palangana que feia de pica, i la rajola de sabó Lava gris amb sorra, un sabó exprés per a grangers i mecànics. M'entusiasma ven el bol i el culler amb el mànec llarg que fèiem servir per beure aigua. Recordo córrer amb flat, tenir els genolls i els palmells de les mans tacats de color verd de l'herba, talls i picades d'insectes, recordo que entrava a casa a buscar tiretes i gots de llimonada, i quan jugàvem a jocs esbojarrats de lladres i policies, d'un naufragi, un tornado, un segrest i de pirates.

Quan la mare va confessar a la Tillie que estava embarassada de mi al juliol, abans del dia del casament dels pares a l'agost, l'àvia va deixar anar una alenada entre els llavis, va articular un «bah» i va fer un gest amb la mà com per deixar córrer el tema. Allò no tenia gens d'importància. «A l'àvia no li va saber gens de greu», em va dir la mare molts anys després, una nit que ens vam quedar assegudes parlant fins tard.

Hi ha una història que el pare no es va veure amb cor d'escriure, una que no va incloure en la història familiar ni en les memòries que va redactar sobre la seva vida, però que jo en algun moment

vaig sentir, no d'ell, sinó de la seva germana o d'un dels germans, una història que més endavant la mare em va confirmar. En el pic de la Depressió, un inspector del govern va anar a fer una visita a la granja, va declarar que les vaques lleteres patien un brot de febre aftosa i va ordenar que les sacrificuessin. Una vegada van haver fet això tan terrible, va resultar —no sé com— que les vaques no tenien aquella malaltia. L'inspector s'havia equivocat. No els van donar cap indemnització.

He portat la imatge d'aquella matança al cap durant anys, una matança que no vaig veure.

Crec que el pare odiava tant la granja com se l'estimava.

El paisatge no ha canviat gens. Els camps de conreu encara s'estenen al llarg de quilòmetres i quilòmetres, ara sota els auspicis d'unes explotacions enormes, les «agroempreses». La casa amb els vint acres restants de terra s'alça com un monument buit a la memòria de la família, a poca distància d'Urland Church, on les cendres del pare estan enterrades dins d'una capsa, en una tomba a prop del bosc que hi ha a tocar del cementiri. Al seu costat, una altra capsa conté la meitat de les cendres de la mare. Aquest estiu, les quatre filles portarem l'altra meitat del que era la mare a Noruega, a Mandal, el poble on va néixer. A prop d'ells reposen els avis Lars i Matilda, l'oncle Morris, l'oncle Mac McGuire, un policia irlandès que es va casar amb la *tante* Erna, que va morir amb tan sols cinquanta-dos anys, i va acabar entre els noruecs, en morir. El paisatge es veu igual, però els immigrants i els seus fills, que parlaven noruec, gairebé tots són morts. De la generació del pare, la tercera, l'última que encara parlava l'idioma, ara gairebé ja són tots morts, també. Els fills de la meua generació, que van venir després d'ells, es van escampar per la Nord-amèrica blanca. Per a molts d'ells, la connexió amb el seu passat immigrant és feble, com a molt es redueix a un parell de talismans: un jersei noruec teixit molt atapeït o un plat de *lefse*, el pa de patates tou sense llevat, l'especialitat de la meua àvia. És més bo sucuat amb mantega i amb un pessic de sucre, i llavors cargolat, per menjar de pressa o a poc a poc, al gust de cadascú.

El clima de Minnesota és extrem: despietadament calorós a l'estiu i sotnès a tempestes de neu i a temperatures molt inferiors a zero a l'hivern. La vida a la praderia era una lluita periòdica per sobreviure a les inclemències del temps. El pare recordava seques, plagues de llagostes i carreteres tallades durant llargues temporades per «les neus». Quan les carreteres eren impracticables amb cotxe, es traslladaven amb trineu de cavalls, un record que feia sortir un somriure de plaer al rostre del pare. A la Tillie li feien pànic les carreteres glaçades, i preferia quedar-se a casa quan queia l'horrible aiguaneu i sentien avisos per la ràdio o la televisió. Recordo sentir la seva veu esquerpada i plena d'angoixa quan parlava amb el pare per telèfon. En aquelles condicions, ella no volia fer el trajecte de mitja hora amb cotxe fins a Northfield. Devia recordar alguna experiència esgarrifosa relacionada amb les carreteres que relliscaven, però ignoro de què es tractava.

Tots, en un grau o altre, estem fets del que en diem «memòria», i no solament els bocins de temps visibles per a nosaltres en fotografies que s'han endurit amb les històries que repetim, sinó també els records que encarnem i que no entenem: l'olor que fa alguna cosa perduda, o el gest o contacte d'una persona que ens en recorda una altra, o un soroll, distant o proper, que suscita una por desconeguda. I també hi ha els records d'altres que adoptem i cataloguem juntament amb els nostres, i que de vegades conformem amb els nostres. D'altra banda, hi ha records que canvien perquè la perspectiva ha estat traslladada cap a una altra posició: l'àvia m'ha tornat d'una altra manera. L'he recordat de nou i ha estat reconfigurada.

Quan el rebesavi Ivar Hustvedt va arribar a Minnesota el 1868, la tribu dakota havia cedit 24 milions d'acres de terra al govern dels Estats Units en el tractat del 1851 de Traverse des Sioux, que va arraconar els dakota, un poble nòmada, en una reserva de terra en forma de llenca estreta a tocar del riu Minnesota. El 1853 aquell territori es va obrir a la colonització, i els noruecs hi van començar a arribar. El 1862, durant la Guerra Civil, traïts pels tractats incomplets i enfrontats a la fam, un nombre reduït de dakotes es

van venjar d'una família de colons, i a partir d'aquest fet van esclatar lluites per tot Minnesota. Hi van morir dakotes, immigrants i soldats nord-americans. Els avis devien haver sentit a parlar d'aquells fets, històries sobre el que havia passat abans que els seus pares hi arribessin, històries sobre les Guerres Índies i la Guerra Civil, en què un regiment de noruecs, dirigit pel coronel Hans Christian Heg, un abolicionista acèrrim, va lluitar per la Unió. Els van reclutar tan bon punt van posar un peu en territori de Minnesota. Aquells homes no parlaven gens l'anglès. Van portar l'afer de la guerra en noruec.

En resposta a una carta del seu germà Torkel, que li havia escrit per explicar-li els plans que tenia per emigrar, l'Ivar li va dir que no hi anés.

La gent que va emigrar de Noruega, una quarta part de la població total del país, dit i fet, els que van arribar en grans onades al llarg del segle XIX i fins ben entrat el segle XX, no eren gent amb recursos. Molts eren grangers sense terres: el segon, tercer i quart fill, que no estaven destinats a heretar res. Se n'anaven a ciutat a treballar, però no sempre hi trobaven feina, i a *Amerika* hi havia terra. Els homes arribaven sols o s'emportaven la dona. Una part d'aquesta gent va aconseguir viure a les planures, els típics immigrants engolits en el mite americà dels valents pioners que van «dominar» el territori «verge». Però molts altres se'n van tornar a casa. N'hi havia que es tornaven bojós. L'any 1932, Ørnulf Ødegård va dur a terme un ampli estudi psiquiàtric, el qual va revelar que el nombre d'immigrants noruecs tractats per trastorns psicòtics a Minnesota era substancialment més alt que el de noruecs que s'havien quedat a casa i que el de nord-americans nadius d'ascendència noruega. Ødegård conjecturava que aquella diferència es podia deure a l'àrdua realitat de ser foraster en una terra desconeguda.

Evidentment, això és la visió de les coses des d'una perspectiva àmplia i retrospectiva, una visió que estic segura que la meva àvia no va tenir mai, mentre s'escarrassava a alimentar i vestir els fills, quan el seu marit se n'havia anat a treballar com a jornalero a les granges veïnes, i quan més endavant va travessar el país per treba-

llar en una planta de defensa, a l'estat de Washington, al temps de la guerra. Pare i fill s'hi van trobar. Al meu pare l'havien destinat a una unitat d'intel·ligència que feia la instrucció a Oregon en el marc d'un pla provisional dels aliats per envair Noruega. Les seves aptituds: havia tret una puntuació alta en una prova de quocient intel·lectual i parlava noruec. En la memòria, el pare guarda el record que quan va trobar el seu pare, l'home portava l'anell de casat, i ell se'n va alegrar, en veure-ho. Enlloc més de la seva memòria no hi ha cap descripció de l'amargor i el distanciament que regnava entre els seus pares. No hi ha cap altra menció d'aliances que es porten o no es porten, ni del dolor d'un dit nu enfront d'un dit que du el símbol del pacte matrimonial.

L'àvia sempre deia que no s'hauria d'haver casat amb en Lars. Tots l'hi havíem sentit dir. Tots pensàvem que allò que deia era terrible.

No sé quan va ser, que l'avi va perdre els ànims i es va fer fonedís dins seu. Sé que tenia malsons, que es despertava cridant i que una vegada va clavar un cop de puny al sostre de la cambra exigua on dormia. Com ho vaig saber, no ho recordo, però els secrets corrien dins la família, uns secrets atapeïts de sentiments. Em feia l'efecte que eren com pedres guardades en unes butxaques dissimulades en l'abric d'un home corpulent, i que portar aquell abric suposava sentir-se aclaparat per la vergonya. Potser els grans es pensaven que nosaltres, la canalla, no ho notàvem? Pot ser que jo ho sentís més que les meves germanes i cosines? Altres vegades he emprat la imatge d'un diapasó, i és així com recordo la meva infantesa, com un instrument que reverbera, però no els sons, sinó els sentiments de les diferents estances on jo estava amb els adults i els seus garbuixos de sentiments d'amor i odi, que es devien barrejar amb els meus, i un desig fervent de deslliurar-me de l'opressió que la major part em produïen. Però aquest desig em resultava tan inconfessable a mi com ho era per al pare. La gran sort que tinc és que ara ho puc posar per escrit.

Els escandinaus en general, i els noruecs en particular, són persones que solen ser etiquetades de reprimides i estoiques, que viuen

els seus turments entre bastidors, i no a dalt de l'escenari. Henrik Ibsen va exhibir secrets i fantasmes, i l'angoixa i el sentiment de culpa que produïen en les persones posseïdes per ells, a plena vista del públic dels teatres. El pare ensenyava les obres d'Ibsen a classe. Era la seva assignatura preferida. Quan s'estava morint, em va preguntar què en pensava, de *Rosmersholm*, i jo hauria volgut recordar millor aquella obra. La vaig tornar a llegir quan es va morir. És densa i profunda, i està farcida de temors i esperances sexuals i polítiques, expressades o tàcites. L'obra gira entorn de la Rebecca West, una figura d'una poderosa ambició, i d'una complexitat psicològica i una ambigüitat moral immenses. És culpable d'empènyer al suïcidi la Beata, la dona d'en Rosmer, l'home que estima. També és un ésser d'un idealisme immens, de fúria continguda i intel·ligència estratègica. Ibsen va penetrar en la posició impossible de les dones en el món dels pares amb una claredat tremenda. «Sens dubte, tu eres la més forta de la casa Rosmer», diu en Rosmer a la Rebecca. «Més que la Beata i jo junts».

El meu avi no tenia la força de l'àvia. No tenia el seu *chutzpah*, per robar una paraula d'una altra cultura immigrant amb la qual em vaig casar, la cultura dels jueus de l'Europa de l'Est, que també van arribar en nombres multitudinaris al segle XIX. La Tillie feia *lefse* i els venia per evitar la desesperació. També corria la brama que una vegada havia pres una cosa d'una botiga —es deia que havia robat. La mare m'ho va dir en veu baixa. No en sé els detalls. Potser la Tillie va robar. No va anar a la presó. No m'escandalitza, això.

L'anècdota que ara vull explicar la sé per la mare, però era de l'àvia. Un estiu, els cosins que vivien a Seattle van venir a visitar la família de l'Oest Mitjà. L'oncle Stanley era l'únic de la prole Hustvedt que se n'havia anat a viure tan lluny. Ell i la seva dona, la Pat, eren uns pares estrictes. Les moltes sancions i amenaces de càstig que proferien anaven adreçades solament als seus quatre fills, però quan jo era a prop i sentia aquelles advertències autoritàries notava com les cames se m'enravenaven i el cor se m'emballava de l'espant indirecte. Ells vivien en un món, i nosaltres en un altre, i es feia estrany, quan aquells dos mons xocaven a la granja. Jo sabia

que als meus pares, que eren liberals, no els agradava aquell règim diferent, però toleraven la manera de fer aliena en silenci. D'entre els adults, l'àvia era l'única que no amagava el sentiment de disconformitat. Feia ganyotes, murmurava entre dents, movia el cap i feia espetegar la llengua quan el seu fill i la nora donaven ordres. Això ho recordo.

El que no recordo perquè no hi era és que l'Stanley i la Pat van deixar els nens amb l'àvia i l'avi un parell de dies per fer un viatge ells dos sols. L'avi no surt en aquesta història, però fos on fos, costa d'imaginar que li pogués venir de gust d'interferir en els plans de la seva dona. L'àvia va dir a la meva mare que ella i els nens es van quedar mirant com el cotxe, amb els pares a dins, se n'anava, passava per Umland Church i es perdia de vista rere el turonet. Llavors ella es va girar de cara als nens que tenia a càrrec temporalment, va fer un gest amb el cap i els va dir: «Vinga, ara a fer l'animal». I així ho van fer els nens. Van bramar, xisclar, es van rebotar pel camí d'entrada de terra, llançaven tot el que tenien a mà, entrenen i sortien de casa corrent, feien picar les portes, donaven puntades de peu als arbres i les tanques, i s'escopien l'un a l'altre en una orgia de llibertat, mentre l'àvia els mirava, asseguda tranquil·lament a la gespa amb un somriure còmplice de plaer als llavis.

Que cansada que estic de les històries gastades sobre àvies, tema d'un munt de bajanades culturals, i no solament d'aquelles de les targetes de felicitació roses, tot i que d'aquestes n'hi ha a cabassos. «Una àvia són abraçades càlides i records dolços», ens informa l'escriptora Barbara Cage, autora d'obres d'inspiració. Que pràctics que han estat els tòpics i els relats sobre la calidesa, la bondat, el sacrifici i el patiment commovedor de l'àvia, explicats i repetits per reconfortar generacions posteriors i anul·lar tota amenaça dels casos que són el contrari.

La Tillie era una dona difícil. No reprimia l'impuls de revolta ni ofegava les riallades càustiques ni els somriures francs. I no dissimulava la ràbia, quan li venia.

En el llibre *Emotions in History – Lost and Found* (2011), Ute Frevert escriu: «Des de l'Antiguitat, la ràbia s'ha vist com una carac-

terística dels poderosos». Vaig veure a la televisió en Brett Kavanaugh, que ara és jutge al Tribunal Suprem dels Estats Units, quan es va enrabiarse i li van pujar les llàgrimes als ulls per la deshonra que era tot plegat. Com podia ser que aquella professora, la Christine Blasey Ford, l'acusés a ell, precisament a ell, el fill predilecte de la llei, d'agressió sexual? La ràbia és un privilegi dels poderosos, dels homes blancs d'Amèrica del Nord. No és per a la resta de la gent, que ens l'hem de guardar o ens l'hem d'empassar sencera. La dona ha d'estar asseguda humilment mentre declara amb veu elegant, calmada i suau, amatent a «ajudar» els interrogadors.

«La ràbia m'ha causat dolor, a mi, però també m'ha suposat la supervivència, i abans de renunciar-hi m'asseguraré que hi ha alguna cosa almenys igual de poderosa en el camí cap a la claredat», va dir Audre Lorde en la conferència «Les aplicacions de la ira: Dones que reaccionen davant del racisme». La ràbia de Lorde era una arma al servei del seu talent i electritzava la prosa dels seus assaigs. Sabia contra qui anava dirigida i per què, incloent-hi les feministes blanques que havien tancat els ulls a algunes veritats incòmodes i perilloses. La meua àvia no tenia aquesta claredat exquisida, ni la seva agudesesa intel·lectual, ni la perspicàcia filosòfica, entre el seu bagatge. Era una dona blanca subjecta a les realitats desconcertants del matrimoni, de la pobresa posterior i la vergonya que aquesta pobresa produïa. Ella sentia ràbia. I la ràbia la va ajudar a sobreviure.

El fantasma d'ella m'ha tornat, traginant galledes d'aigua, una dona que m'encisava i alhora em feia por, la imatge de la qual va ser filtrada, si més no en part, per l'ambivalència del meu pare, la barreja d'amor i odi que no va poder expressar mai com cal en paraules. No té res de senzill, heroic ni pur, aquest fantasma. Soc ben conscient que bona part d'ella em queda amagada, una part que no conixeré mai. El temps ha canviat la Matilda Underdahl Hustvedt en el cap de la seva neta. Recordo com trencava els silencis una vegada i una altra.